

ПІДСУМКОВИЙ ЗВІТ

Порушення прав і гарантій ветеранів війни та військових і рекомендації врегулювання проблемних аспектів

ЗМІСТ

Статистика	4
Проблемні питання щодо соціального забезпечення ветеранів та можливі способи їхнього вирішення	8
1. Забезпечення житлом	8
2. Медичне забезпечення	10
3. Виплата до 5 травня.....	13
4. Гарантії в трудовій сфері	15
5. Освітні пільги	17
6. Забезпечення земельними ділянками	19
ВИСНОВКИ	22

На цьому році війни актуальність правового захисту військовослужбовців та ветеранів не зменшується. В українському суспільстві регулярно піднімається питання проблем реінтеграції ветеранів у цивільне життя, і порушення їхніх прав безперечно перешкоджають швидкому процесу повернення до мирного співіснування.

Громадська організація “Юридична сотня” з 2014 року надає безоплатну правову допомогу ветеранам та бере участь у розробленні змін до законодавства для покращення системи підтримки захисників та їхніх сімей. На гарячу лінію організації за правовими консультаціями звертаються щомісяця в середньому 1100 ветеранів та військовослужбовців з усіх регіонів країни. Гаряча лінія Юридичної сотні стала важливим щоденним зв’язком із ветеранами, що дає можливість відстежити рівень актуальності та тенденції до виникнення чи вирішення проблем.

У цьому звіті наведено короткий огляд найбільш затребуваних пільг протягом кількох останніх років. Основними джерелами даних є звернення на гарячу лінію Юридичної сотні, на електронну адресу, у соціальних мережах та через партнерські контакти. Такі теми були обрані для звіту командою юристів організації для того, щоб показати, що причиною порушення прав ветеранів часто є не лише непрофесійність надавачів послуг, але також і недосконалість законодавства, відсутність політичної волі до системного вирішення проблем, брак фінансування.

Наразі чинне законодавство, зокрема Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, передбачає широкий спектр гарантії. Але цей закон прийнятий ще в 1993 році й потребує системного доопрацювання, адже зміни, які в нього вносилися протягом цього періоду, є точковими й не вирішують проблеми ветеранів по факту.

Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” установлює низку пільг, що покликані вирішити проблеми, з якими ветерани стикаються після війни. Далеко не всі гарантії виконують свою функцію, а ті пільги, що відповідають меті, не реалізуються або реалізуються на неналежному рівні через недосконалий механізм. Деякі гарантії, кошти на які продовжують виділяти з Держбюджету, взагалі втратили свою актуальність, наприклад, позачергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів. Такі обставини свідчать про актуальність теми серед ветеранської спільноти.

Ці проблеми стосуються не лише осіб, які звільнені з військової служби, оскільки більшість чинних військовослужбовців також мають ветеранський статус та користуються пільгами, передбаченими законодавством. Неefективність соціального забезпечення може демотивувати їх та спонукати до звільнення, що також має негативний вплив на обороноздатність держави.

Метою дослідження є окреслення основних проблем, з якими стикаються ветерани після повернення з війни, та надання пропозицій, як їх можна вирішити. Для виконання поставленої мети в основу дослідження покладено такі завдання:

- аналіз статистики отриманих дзвінків на гарячу лінію ГО “ВПО “Юридична сотня”, які надійшли з вересня 2020 року по вересень 2021 року;
- виокремлення основних гарантії, які є найактуальнішими для ветеранів та сприяють їхній реінтеграції;
- визначення проблем, з якими стикаються ветерани під час реалізації цих пільг;
- формулювання шляхів вирішення визначених проблем.

У дослідженні будуть проаналізовані основні запити, які надходять на гарячу лінію ГО “ВПО “Юридична сотня”, та розглянуті гарантії, зокрема у сфері медицини, освіти, житлового забезпечення, трудової діяльності. Також ми звернемо увагу на грошову виплату до 5 травня і дискусію, яка існує навколо цієї теми вже протягом багатьох років.

Посібник є інтелектуальною власністю Громадської організації “Юридична сотня”. Копіювання тексту забороняється. Поширення та цитування дозволяється лише за умови зазначення посилання на власників авторських прав. Особи, які порушують авторські права, несуть відповідальність, визначену законом.

Над дослідженням працювали експертка ГО “Юридична сотня” Фацієвич Вікторія, кординаторка адвокатсько-аналітичного центру ГО “Юридична сотня” Івасик Вікторія та директорка ГО “Юридична сотня” Морій Юлія. Літературне редагування здійснювала Валентина Лавренюк. Дизайн та верстку звіту - Олексій Пильов.

Посібник розроблено за фінансової підтримки Freedom House Ukraine.

Статистика

Під час дослідження було проаналізовано 14 309 звернень, що надійшли на гарячу лінію ГО «Юридична сотня» з вересня 2020 року по вересень 2021 року.

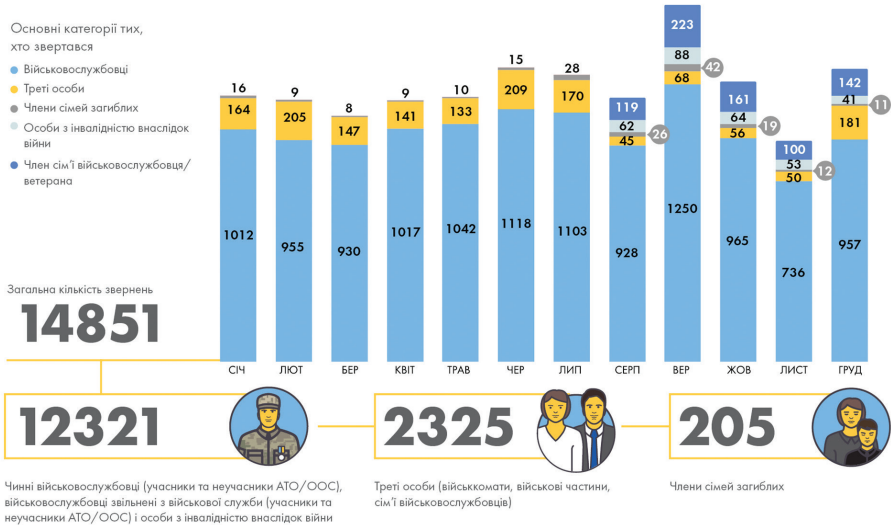
Найчастіше звертаються особи, яким безпосередньо потрібна консультація (11 247 осіб, 4 513 з яких уже звільнені з військової служби). Крім прямих консультацій, є також запит на консультацію членів сімей військовослужбовців та/або ветеранів, які дізнаються про соціальні гарантії для своїх чоловіків/жінок, батьків та інших родичів, що мають статус чи проходять військово службу, або про гарантії, на які саме вони мають право як члени сім'ї. За вказаний період було надано 2 605 консультацій для членів сім'ї військовослужбовців та/або ветеранів і третіх осіб та 225 консультацій для членів сім'ї загиблого.

Крім того, варто зауважити, що 22% із цих звернень надійшли від жінок, хоча частка жінок у Збройних силах України становить 15,6%, а серед ветеранів — 5%.¹

Докладніше про запитувачів консультацій у таблиці нижче (вересень 2020 року – вересень 2021 року):

Статус запитувача консультації	Кількість звернень
Чинні військовослужбовці	5851
Особи, звільнені з військової служби	4513
Члени сім'ї ветерана та/або військовослужбовця	1696
Треті особи	909
Особи з інвалідністю	883
Члени сім'ї загиблого	225
Територіальні центри комплектування та соціальної підтримки й військові частини	16
Учасники Революції Гідності	2
Не вказано/інше	214

Для порівняння детальна помісячна статистика за січень – грудень 2020 року

¹ У нашому війську служить понад 31 тисяча жінок - АрміяInform. – 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/v-nashomu-vijsku-sluzhyt-ponad-31-tysyacha-zhinok>

Серед цих звернень практично третина є повторними (5 303 звернення), що свідчить про невирішеність проблем за допомогою однієї консультації та потребу в системній підтримці під час реалізації соціальних гарантій.

Звернення надходять зі всієї України, зокрема й із зони проведення Операції об'єднаних сил (369 звернень), Донецької (815 звернень) та Луганської (313 звернень) областей. У переліку областей за кількістю звернень лідирує Київська (1669 звернень), Дніпропетровська (913 звернень) та Донецька область. Це пов'язано з тим, що в цих областях найбільша кількість ветеранів та військовослужбовців у порівнянні з іншими регіонами України. До того ж надходять звернення й з інших країн (Грузія — 2 звернення).

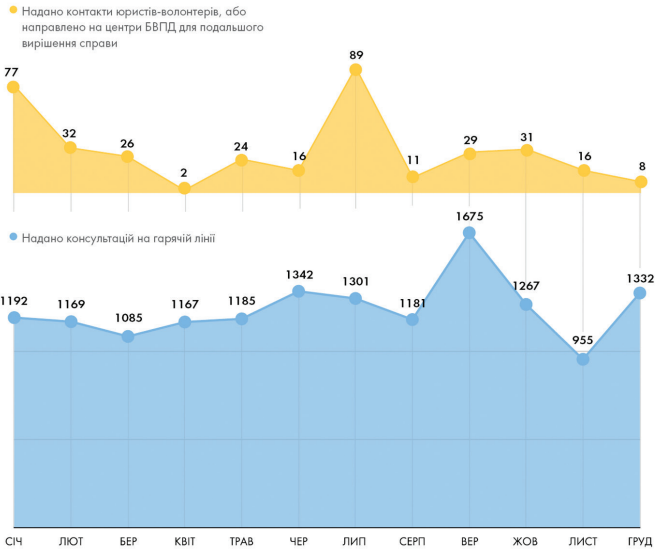
Докладніше про кількість звернень за областями в таблиці нижче (вересень 2020 року–вересень 2021 року)

Область	Кількість звернень
Київська	1669
Дніпропетровська	913
Донецька	815
Львівська	684
Одеська	583
Харківська	485
Вінницька	468
Миколаївська	439
Житомирська	430
Запорізька	412
Зона ООС	369
Кіровоградська	316
Полтавська	313
Луганська	313
Хмельницька	288
Херсонська	268
Чернігівська	249
Сумська	247
Черкаська	224
Волинська	204
Івано-Франківська	193
Рівненська	175
Тернопільська	133
Закарпатська	132
Чернівецька	76
Інформацію не надано	3707

ГО «Юридична сотня» консультує ветеранів, військовослужбовців, третіх осіб із питань, що безпосередньо пов'язані з проходженням служби та пільговим забезпеченням. Попри те, що гаряча лінія ГО «Юридична сотня» надає ветеранам та військовослужбовцям лише консультації, пов'язані з їхнім статусом, регулярно надходять звернення у сфері цивільного, трудового, сімейного, кримінального права тощо. Це може свідчити про недостатню поінформованість ветеранів про роботу центрів надання безоплатної допомоги, що діють на базі Мініюсту, або надання невичерпної, неякісної допомоги такими центрами.

Помісячна статистика звернення на гарячу лінію Юридичної сотні за 2020 рік та кількість справ, що були передані до центрів безоплатної правової допомоги відповідно до їхніх повноважень

Кількість запитів, які були направлені до центрів безоплатної правової допомоги

загалом: **361**
 2,43% ми направляли на центри БВПД для подальшого вирішення справи, або ж надавали ветеранам контакти наших партнерів

загалом: **14851**

0 800 308 100
legal100.org.ua
facebook.com/yuristnya

Докладніше про кількість звернень за тематикою в таблиці нижче (вересень 2020 року – вересень 2021 року)

Предмет звернення	Кількість звернень
Контрактна служба (підписання контракту, звільнення, виплати, відпустки, переведення, відповідальність тощо)	3 740
Забезпечення земельними ділянками	955
Медичні питання (військово-лікарська комісія, медико-соціальна експертна комісія, ліки тощо)	892
Житлове право (квартирний облік, державні програми, ремонт)	681
Кредитні пільги	674
Трудове право (невиплата заробітної плати на основному місці роботи, незаконне звільнення з основного місця роботи, служба зайнятості, виплати по безробіттю, працевлаштування тощо)	625
Виплата до 5 травня	611
Карантин	548
Пільги на жк послуги	539
Пенсійне право	524
Звернення, що стосуються розгляду справи в суді	516
Статус учасника бойових дій	278
Пільгове забезпечення (у загальному)	265
ОГД після поранення	258
Сімейне право	223
Пільги на проїзд	185
Кримінальне право	173

Пільги дітям	154
Строкова служба	124
Податкові пільги	122
Освітні пільги	121
Статус та пільги сім'ї загиблого	121
Санаторно-курортне лікування	115
Дорожньо-транспортні пригоди	78
Виплати з місцевих бюджетів	71
Спадщина	63
Адміністративна відповідальність	49
Статус особи з інвалідністю внаслідок війни	40
Страхування	33
Психологічна реабілітація	30
Мобілізація/демобілізація	16
Статус учасника війни	6
Реєстрація ГО	2
Інше	1477

З огляду на інформацію, подану в таблиці вище, уже впродовж багатьох років питання забезпечення земельними ділянками, медициною та житлом залишаються найбільш актуальними. Така велика кількість звернень щодо одних і тих же питань протягом тривалого часу свідчить про затребуваність вказаних пільг і наявність проблем у цих сферах, які потрібно врегулювати не на місцях у кожній ситуації окремо, а системно, уносячи відповідні зміни до законодавства.

ТОП-10 питань, з якими звертаються ветерани, здебільшого стосуються фінансового та матеріального забезпечення, зокрема й виплати до 5 травня. Порте фінансова складова далеко не завжди в змозі забезпечити реінтеграцію до мирного життя.

Для належного рівня забезпечення ветеран повинен володіти достатньою кількістю навиків та професійними якостями, що здебільшого впливає з освіти або ж перекваліфікації. Тут виникає логічний ланцюг: якісна освіта забезпечує можливість працевлаштування, яке й приносить дохід. Тому зосереджуватись потрібно не на одноразових фінансових допомогах, а на комплексному вдосконаленню цілої системи.

Ветерани, які повернулись після війни, потребують реінтеграції, що може бути забезпечена, зокрема шляхом надання якісної та повноцінної медичної допомоги, навчання, перекваліфікації та подальшого працевлаштування. У такому разі фінансова та матеріальна скрута для ветеранів уже не буде таким частим явищем.

На жаль, відповідно до статистики звернень на гарячу лінію ГО "Юридична сотня" за вересень 2020 року–вересень 2021 року, освітні пільги не складають для ветеранів такого ж інтересу, як матеріальна допомога від держави, хоча вона не може сповна забезпечити реінтеграцію ветеранів у мирне життя.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕТЕРАНІВ ТА МОЖЛИВІ СПОСОБИ ЇХНЬОГО ВИРІШЕННЯ

1. Забезпечення житлом

Конституція України в статті 47 регламентує, що кожен має право на житло. Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою безплатно або за доступну для них плату відповідно до закону та підзаконних актів, які регулюють порядок отримання відповідних гарантій.

Забезпечення житлом військовослужбовців ЗСУ, інших військових формувань та ветеранів завжди залишається чи не найактуальнішою темою в контексті соціального захисту. Про це свідчить статистика, наприклад, у 2020 році на квартирний черзі при військових частинах перебувало щонайменше 47 000 військовослужбовців, що є найвищим показником у світі. Визначити кількість ветеранів, які перебувають на квартирному обліку при місцевому самоврядуванні, важче, оскільки такі реєстри ведуться органами місцевого самоврядування.

Така значна кількість незабезпечених житлом військовослужбовців та ветеранів свідчить про проблеми, які існують протягом тривалого часу й не вирішуються в належний спосіб. Серед основних перешкод можна виділити такі: застарілість законодавства, підзаконних нормативно-правових актів, системи загалом, недостатня регламентація деяких порядків, відсутність належного фінансування, забюрократизованість системи та корупційні фактори.

1. Які саме пільги мають ветерани у сфері житлового забезпечення?
2. Першочергове для УБД та позачергове для осіб з інвалідністю внаслідок війни, членів сімей загиблих забезпечення жилою площею.
3. Забезпечення жилою площею протягом 2 років із дня взяття на квартирний облік (для УБД, які дістали поранення, контузію або каліцтво).
4. Грошова компенсація за неотримане житлове приміщення (у разі наявності необхідних для цього підстав згідно з постановами КМУ від 18 квітня 2018 року № 280, від 19 жовтня 2016 року № 719, від 20 лютого 2019 року № 206).
5. Можливість скористатися державними програмами «Доступне житло», «Власний дім», пільговим кредитуванням, позикою на будівництво тощо.

Для того, щоб скористатися відповідними пільгами, за загальним правилом особа повинна перебувати на квартирному обліку, який є відомчим і ведеться при військовій частині, та загальним, що контролюється органами місцевого самоврядування.

Наочним прикладом, який яскраво демонструє застарілість законодавства та системи, є порядок взяття на житловий облік для отримання квартири, затверджений постановою Ради Міністрів УРСР і Укрпрофради 11 грудня 1984 року № 470 "Правила обліку громадян, які потребують поліпшення житлових умов, і надання їм жилих приміщень в Українській РСР". Звичайно, до постанови періодично вносяться зміни, проте відповідна процедура потребує глобального реформування, а не точкових правок.

Недосконалість системи також можна простежити в положеннях, які начебто є очевидними, проте на практиці їхня реалізація ускладнюється.

Наприклад, як вже було вказано, для учасників бойових дій, які отримали поранення, контузію або каліцтво під час участі в бойових діях чи при виконанні службових обов'язків і перебувають на квартирному обліку, забезпечення житлом гарантується впродовж 2 років із дня взяття на квартирний облік. Особи з інвалідністю I групи із числа учасників бойових дій на території інших країн мають бути забезпечені житлом протягом 1 року.

Але таке право не є абсолютним. Якщо звернутися до судової практики, то можна простежити тенденцію відмов, адже такі права повинні реалізовуватися з урахуванням аналогічних прав інших пільгових категорій, які могли перебувати на обліку довше.

Зокрема, у справі № 344/8248/17-ц від 03.04.2020 Верховний Суд дійшов висновку, що позивач, який є особою з інвалідністю внаслідок війни, має право на позачергове отримання житла лише за умови

надходження його черги з урахуванням часу взяття на облік та пільговиків, що стоять у черзі перед ним, адже в нього немає переважного права на отримання житла, відмінного від цих осіб.²

Недостатня регламентованість програм на рівні підзаконних нормативно-правових актів яскраво ілюструється через підзаконку, яка регулює надання позики на будівництво. Право на позику на будівництво виникло ще у 2005 році після набрання чинності законом, який уніюв зміни до ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”, проте воно ніяк не реалізувалось, оскільки відповідно до закону такі позики повинні надаватися в порядку, який визначається КМУ, а цей порядок довгий час не був затверджений, унаслідок чого до Верховного Суду надходило дуже багато позовних заяв щодо визнання бездіяльності уряду.

Такий порядок був затверджений постановою КМУ від 8 травня 2019 року № 449³. Відповідно до постанови, позика надається в національній валюті та погашається протягом 10 років, починаючи з 5-го року після закінчення будівництва, або згідно з договором. Позику можна отримати в банках на умовах, визначених договором, тобто розмір та відсотки за користування встановлюються банками.

Отже, порядок затверджений, але він не є детальним і надає дискрецію банкам. До того ж немає переліку банків, які надають відповідні позики, що може перешкоджати й надалі в забезпеченні ветеранів такою гарантією.

Багато ветеранів скептично ставляться до отримання житла від держави, навіть перебуваючи на квартирній черзі, оскільки очікування триває десятки років. Проблеми забезпечення житлом військовослужбовців та ветеранів здебільшого пов'язані з непрозорою та бюрократизованою системою, де представники МОУ та органів місцевого самоврядування мають великий вплив, що створює сприятливі умови для корупції та несправедливого розподілу житла між пільговиками.

Ведення справ та квартирний облік в електронному режимі може забезпечити більшу прозорість системи та запобігти корупційним проявам, несанкціонованому втручанням у розподіл квартир.

Окрім електронізації обліку та справ, потрібно змінювати всю систему.

Питання забезпечення військовослужбовців та ветеранів житлом для постійного проживання рекомендовано вирішити за рахунок пільгового іпотечного кредитування.

Сьогодні вже існує Порядок надання пільгового кредиту для ветеранів, затверджений постановою КМУ від 27 листопада 2019 року № 980.⁴ Такий кредит можуть отримати внутрішньо переміщені особи, учасники проведення АТО та/або ООС, які потребують поліпшення житлових умов і підтвердили свою платоспроможність. Кредит надається лише один раз і за умови, що особою не було використано інші державні програми для поліпшення житлових умов.

Пільговий кредит з відсотковою ставкою 3% річних надається позичальнику на строк до 20 років, але не більше, ніж до часу досягнення ним пенсійного віку. Розмір обчислюється, виходячи з нормативної площі житла, яка становить 21 кв. метр загальної площі житла на одну особу та додатково 10,5 кв. метра на сім'ю. Вартість загальної площі житла, що перевищує нормативну площу, сплачується позичальником власним коштом.

Згідно з ч. 15 ст. 14 ЗУ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” відсотки за користування кредитом не нараховуються:

- військовослужбовцям, призваним на військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, на весь час їхнього призову;
- військовослужбовцям під час дії особливого періоду, які брали або беруть участь в ООС, перебували або перебувають безпосередньо в районах та в період здійснення ООС.

Такий порядок затвердили в кінці 2019 року й можливість скористатися ним мало обмежене коло осіб, адже інформування як такого не було взагалі. У 2020 році на програму виділялись певні кошти, але, звичайно, вони не покривали всього запиту. На 2021 рік коштів на пільгове кредитування не закладено взагалі.

.....
2.Постанова Верховного Суду від 03 квітня 2020 року, справа № 344/8248/17-ч. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88575082>

3.Про затвердження Порядку надання позики ветеранам війни та особам, на яких поширюється чинність Закону України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” : Постанова КМУ від 8 травня 2019 року № 449. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2019-%D0%BF#Text>.

4.Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання пільгового довгострокового державного кредиту внутрішньо переміщеним особам, учасникам проведення антитерористичної операції (АТО) та/або учасникам проведення операції Об'єднаних сил (ООС) на придбання житла : постанова КМУ від 27 листопада 2019 року № 980. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2019-%D0%BF#Text>.

Щодо фінансування, то на 2022 рік проєкт державного бюджету (законопроект № 6000 від 15.09.2021, на момент підготовки цього звіту готується на 2 читання) містить наступні бюджетні програми, спрямовані на виконання гарантій для ветеранів у сфері житлового забезпечення⁵:

- фінансування програми компенсації за житло особам з інвалідністю I–II групи та сім'ям загиблих становить 1 млрд 733 млн грн, що в 5,6 разів більше за обсяг фінансування, закладений у 2021 році, — 305 млн;
- фінансування програми компенсації за житло для учасників АТО/ООС, які є особами з інвалідністю III групи або внутрішньо переміщеними особами, становить 3 млрд 263 млн грн, що в 13 разів більше за обсяг фінансування, закладений у 2021 році, — 248 млн;
- компенсація за житло для учасників бойових дій на території інших держав (у тому числі в Афганістані) — 50 млн. Аналогічний обсяг фінансування й у 2021 році.

Очевидно, що коштів виділяється недостатньо, хоча в порівнянні з попередніми роками сума видатків збільшується, темп забезпечення ветеранів АТО/ООС власним житлом не сприяє зменшенню квартирної черги та не може стримати ріст кількості осіб, які перебувають на квартирному обліку.

2. Медичне забезпечення

Конституція України в статті 49 установлює право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Охорона здоров'я забезпечується державним фінансуванням відповідних соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм. До того ж Конституція гарантує, що держава повинна створювати умови для ефективного й доступного для всіх громадян медичного обслуговування, а в державних і комунальних закладах охорони здоров'я така допомога надається безоплатно.

Для ветеранів війни як осіб, які виконували свій обов'язок перед державою, ризикуючи власним здоров'ям та життям, медичне забезпечення є однією з найактуальніших гарантій, адже вона найбільше забезпечує реінтеграцію. Закон України "Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту" та деякі інші законодавчі акти для цих категорій осіб виділяють низку гарантій у сфері охорони здоров'я, які мають на меті забезпечити належний рівень медичної допомоги та реабілітації ветеранів.

Так, відповідно до ЗУ "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", учасники бойових дій та особи, прирівняні до них, постраждали учасники Революції Підності мають право на:

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування;
- щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів;
- першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергову госпіталізацію.

Особи з інвалідністю внаслідок війни мають право на:

- безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- позачергове безоплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів), безплатне забезпечення іншими протезами та протезно-ортопедичними виробами;
- безплатне позачергове щорічне забезпечення санаторно-курортним лікуванням із компенсацією вартості проїзду до санаторно-курортного закладу й назад (за бажанням осіб з інвалідністю замість путівки на санаторно-курортне лікування вони можуть один раз на два роки отримувати грошову компенсацію);
- позачергове обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергову госпіталізацію;
- щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів;

⁵Про Державний бюджет України на 2022 рік : законопроект № 6000 від 15.09.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27745>.

- забезпечення путівками відповідно Міністерством оборони України, Міністерством внутрішніх справ України, Службою безпеки України, центральними органами виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах охорони здоров'я, соціального захисту населення, захисту державного кордону та іншими органами за місцем перебування особи з інвалідністю на обліку або за місцем її роботи.

На перший погляд перелік послуг для ветеранів війни є доволі широким, проте практично жодна із цих пільг не забезпечується повністю і далеко не всі гарантії у сфері медичного забезпечення ветеранів мають затверджені порядки їхньої реалізації. Ветерани часто навіть не мають достатньої інформації про послуги, які їм гарантовані державою у сфері охорони здоров'я.

Наприклад, відсутній порядок позачергового обслуговування амбулаторно-поліклінічними закладами, а також позачергової госпіталізації. Щодо права на щорічне медичне обстеження і диспансеризацію із залученням необхідних спеціалістів, то постановою Кабінету Міністрів України від 05.08.1994 № 532 затверджено перелік категорій населення, які проходять обов'язкові медичні огляди. До таких осіб відносяться ветерани війни та особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, проте періодичність проходження такого обстеження та особливі умови для таких осіб не передбачені.⁶

Також варто звернути увагу, що не всі передбачені пільги є абсолютними. Наприклад, забезпечення ліками регулюється постановою КМУ № 1303 від 17.08.1998 "Про впровадження безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань".⁷ Проте є деякі обмеження по препаратах, адже аптеки можуть закуповувати й відповідно безплатно видавати ліки та лікарські засоби, які містяться в переліку, установленому постановою КМУ № 333 від 25.03.2009 "Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і виробу медичного призначення".⁸

На пільговій основі НЕ видаються лікарські засоби, які включені до:

- переліку міжнародних непатентованих назв;
- Реєстру лікарських засобів, які підлягають реімбурсації.

Відпускаються безплатно лише ті лікарські засоби, що зареєстровані в Україні в установленому порядку та включені до галузевих стандартів у сфері охорони здоров'я. До того ж безоплатний відпуск лікарських засобів проводиться лише в разі амбулаторного лікування основного захворювання, за яким хворим надано пільги. Перелік таких хвороб є вичерпним (35 одиниць) та міститься в уже вказаній постанові КМУ № 1303.

Такий перелік хвороб не покриває всі потреби ветеранів, а саме найпоширеніші розлади, набуті під час участі в бойових діях, наприклад, посттравматичний стресовий розлад, постконтузійний синдром та акубаротравми внаслідок міно-вибухової дії

У зв'язку із цим Мінветеранів підготувало проєкт постанови Кабінету Міністрів України "Про внесення змін у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 р. № 1303" щодо внесення посттравматичного стресового розладу, постконтузійного синдрому та акубаротравми унаслідок міно-вибухової дії до переліку захворювань, які дають право на безоплатне забезпечення медикаментами в разі амбулаторного лікування.⁹

Крім того, що перелік ліків, які надаються за державний кошт, є обмежений, у багатьох аптеках навіть не знають про такий порядок і на основі цього ветерани отримують відмови. Таке право також важко реалізувати через ненадійність договірних відносин із державою та брак коштів у бюджеті. Аптеки, зокрема приватні, неохоче укладають договори про надання ліків і лікарських засобів на безоплатній основі, тому отримати ліки можна лише приблизно в 1000 аптечних закладах України (здебільшого державної або комунальної форми власності), з якими укладено договори.

6. Про обов'язкові медичні огляди деяких категорій населення : постанова КМУ від 05.08.1994 № 532. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-94-%D0%BF#Text>.

7. Про впровадження безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань : постанова КМУ від 17.08.1998 № 1303. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1303-98-%D0%BF#Text>.

8. Деякі питання державного регулювання цін на лікарські засоби і виробу медичного призначення : постанова КМУ від 25.03.2009 № 333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2009-%D0%BF#Text>.

9. Про внесення змін у додаток 2 до постанови Кабінету Міністрів України від 17 серпня 1998 № 1303 : проєкт постанови Кабінету Міністрів України від 28.10.2020. URL: [https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-17-serpnia-1998-r-1303](https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-vnesennya-zmin-u-dodatok-2-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-17-serpnia-1998-r-1303).

Прогаали законодавства щодо медичного забезпечення ветеранів довгий час також можна було простежити й у сфері надання медичної допомоги особам з інвалідністю внаслідок війни в госпіталах. З початку війни існувала проблема, яка потребувала термінового вирішення і це питання було врегульовано лише на початку 2021 року. Так, особи з інвалідністю внаслідок війни I і II групи, маючи статус ветерана військової служби, могли отримати безоплатну медичну допомогу в закладах охорони здоров'я силових структур, а особи з інвалідністю внаслідок війни III групи були позбавлені такої можливості. 20 грудня 2019 року було прийнято та 1 січня 2021 року введено в дію Закон¹⁰, що встановлює право осіб, які стали особами з інвалідністю внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, незалежно від групи інвалідності на одержання безоплатної медичної допомоги в закладах охорони здоров'я МОУ, СБУ, Служби зовнішньої розвідки України, Держспецзв'язку України, МВС, інших центральних органів виконавчої влади, які здійснюють керівництво військовими формуваннями.¹¹

Також вагому роль у медичному забезпеченні ветеранів відіграла медична реформа, яка стартувала 1 січня 2018 року (первинна ланка), з 1 квітня 2020 року (вторинна ланка). Згідно з інформацією, викладеною на сайті НСЗУ, 25 госпіталів ветеранів війни мають укладений договір з НСЗУ на загальну суму 722,7 млн грн. НСЗУ виплатила цим закладам понад 602 млн грн.

У 2017 році була прийнята постанова Кабінету Міністрів¹², яка визначала особливості фінансування ветеранських госпіталів. Тоді майже втричі, у порівнянні зі звичайними лікувальними закладами, були збільшені видатки на харчування та медикаменти на добу для пацієнтів.¹³

16 червня 2020 року парламентом було прийнято Постанову № 706 "Про недопущення зупинення функціонування госпіталів ветеранів війни під час запровадження другого етапу медичної реформи".¹⁴ Відповідно до цієї постанови КМУ мав відтермінувати перехід госпіталів ветеранів війни на нову систему фінансування через НСЗУ строком на один рік та зберегти фінансування госпіталів ветеранів війни шляхом направлення субвенції з державного бюджету через МОЗ України. Проте під постанову не було видано жодного акту КМУ і вона була проігнорована, адже у 2020 році НСЗУ уклала 25 договорів з госпіталами ветеранів війни, як вже було згадано вище.

У пояснювальній записці до проекту р. № 5384 від 15.04.2021¹⁵ вказано, що НСЗУ по укладенням із госпіталами договором не виплатила 122 млн грн і це не є кінцевим показником недофінансування, оскільки договори укладені ще не з усіма госпіталами, а також програма медичних гарантій не враховує специфіки роботи таких закладів, які зобов'язані надавати медичну допомогу, забезпечувати лікування та реабілітацію осіб, яким на підставі спеціальних законів держава зобов'язалася безкоштовно забезпечити відповідні гарантії. Отже, НСЗУ фінансує лише пакети медичних послуг, які в реальності не покривають витрати на медичну допомогу ветеранам.

У зв'язку з цим у ВР було зареєстровано проект постанови про запровадження заходів щодо забезпечення належного функціонування госпіталів ветеранів війни та вдосконалення надання медичних послуг ветеранам війни (р. № 5384 від 15.04.2021)¹⁶. Ініціатори проекту пропонують КМУ подати на розгляд пропозиції щодо внесення змін до Держбюджету на 2021 рік щодо запровадження окремої бюджетної програми фінансування госпіталів ветеранів війни з метою розвитку їхньої матеріально-технічної бази для забезпечення відповідності вимогам до надання гарантованих медичних послуг відповідно до Програми медичних гарантій. Запропоновано також утворити міжвідомчу робочу групу для створення "Єдиного пакету медичних послуг для ветеранів війни" та недопущення закриття профільних закладів. У цей пакет медичних послуг проект рекомендує включити наступні пакети:

10. Про внесення зміни до статті 13 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щодо посилення соціального захисту окремих категорій осіб з інвалідністю внаслідок війни : Закон України № 431-IX від 20.12.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/431-IX#Text>.

11. Що було зроблено Верховною Радою 9 скликання для ветеранів та військових у 2019 році? ГО "ВПО "Юридична сотня". Аналітичний звіт, 2019 рік. URL: https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2019/12/zvit_rada_9.pdf.

12. Про збільшення норм грошових витрат на харчування та медикаменти в закладах охорони здоров'я для ветеранів війни : постанова КМУ № 34 від 27.01.2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/34-2016-%D0%BF#Text>.

13. "У ветерана війни, як правило, існує "букет" хвороб – поєднання фізичних, психічних та медико-соціальних проблем", – Всеволод Стеблюк. АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/u-veterana-vijny-yak-pravylo-istnyue-buket-hvorob-poyednannya-fizychnykh-psyhichnyh-ta-medyko-soczialnykh-problem-vsevolod-steblyuk> (дата звернення 10.09.2021).

14. Про недопущення зупинення функціонування госпіталів ветеранів війни під час запровадження другого етапу медичної реформи: постанова Верховної Ради України від 16.06.2020 № 706-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-IX#Text>.

15. Проект постанови про заходи щодо забезпечення належного функціонування госпіталів ветеранів війни та удосконалення надання медичних послуг ветеранам війни : проект Постанови Верховної Ради України № 5384 від 15.04.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71677.

16. Проект постанови про заходи щодо забезпечення належного функціонування госпіталів ветеранів війни та удосконалення надання медичних послуг ветеранам війни : проект Постанови Верховної Ради України № 5384 від 15.04.2021. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71677.

1. Амбулаторно-поліклінічна допомога.
2. Хірургічні операції в стаціонарних умовах.
3. Стаціонарна допомога без проведення хірургічних операцій.
4. Стоматологічна допомога.
5. Медична реабілітація пацієнтів з ураженням опорно-рухового апарату.
6. Медична реабілітація пацієнтів з ураженням нервової системи.
7. Стаціонарна паліативна медична допомога.
8. Психологічна допомога.
9. Фізіотерапевтична допомога.

Міністерство у справах ветеранів разом із Міністерством охорони здоров'я та Нацслужбою здоров'я вже розробляють "ветеранський пакет" медичних послуг, за яким могли б працювати медичні заклади.¹⁷ Про роботу над ветеранським пакетом медичних послуг було заявлено ще в середині 2020 року, проте наразі видимих результатів немає.

Отже, медичне забезпечення є однією з основних тем, які турбують ветеранську спільноту, оскільки саме воно, у порівнянні з деякими іншими пільгами, спроможне вирішити проблеми ветеранів та забезпечити реінтеграцію до мирного та повноцінного життя. Для досягнення поставлених цілей варто працювати над удосконаленням системи, яка насправді зараз не до кінця відповідає тим потребам, які виникають після повернення із зони проведення бойових дій. У зв'язку із цим наразі існує нагальна потреба у створення пакету медичних послуг для ветеранів та встановленню надійних механізмів контролю за своєчасністю фінансування медичних закладів, які надають допомогу ветеранам.

3. Виплата до 5 травня

Відповідно до ЗУ "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" щорічно до 5 травня учасникам бойових дій, особам з інвалідністю внаслідок війни, членам сім'ї загиблого та деяким іншим категоріям осіб виплачується разова грошова допомога в розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень. Виплату разової грошової допомоги здійснює Міністерство соціальної політики України через структурні підрозділи з питань соціального захисту населення. Органами соціального захисту населення спільно з установами, де ветерани перебувають на обліку, формуються списки за відповідними категоріями, на основі яких здійснюється виплата. Виплату можна отримати до 30 вересня щороку.

Як уже було вказано, розмір виплат устанавлюється щороку урядом. 08 квітня 2021 року Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 325¹⁸, якою затвердив Порядок використання коштів державного бюджету, передбачених для виплати щорічної разової грошової допомоги ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань, тобто щорічну разову виплату до 5 травня.

Цьогоріч установлені такі розміри:

- особам з інвалідністю: I групи — 4 421 грн; II групи — 3 906 грн; III групи — 3 391 грн;
- УБД, постраждалим учасникам Революції Пдності — 1 491 грн;
- особам, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною — 4 421 грн;
- членам сімей загиблих — 966 грн;
- учасникам війни — 612 грн.

Такі розміри допомоги не задовольняють ветеранську спільноту, хоча саме ці суми закладено в Законі України "Про державний бюджет України на 2021 рік". У законопроекті "Про Державний бюджет України на 2022 рік" планується виділити 1 млрд 382 млн на виплату до 5 травня, що є рівнозначним тому, що було закладено у 2021 році.¹⁹

¹⁷Для лікарень розроблять "ветеранський пакет". Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3215422-dla-likaren-rozroblaut-veteranskij-paket.html> (дата звернення 10.09.2021).

¹⁸Деякі питання виплати разової грошової допомоги, передбаченої Законами України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" і "Про жертви нацистських переслідувань": постановою КМУ від 08 квітня 2021 р. № 325. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-viplati-razovoyi-groshovoyi-dopomogi-peredbachenoyi-zakonami-ukrayini-pro-status-veteraniv-vijni-garantiyi-yih-socialnogo-zahistu-i080421-325>.

¹⁹Про Державний бюджет України на 2022 рік: законопроект № 6000 від 15.09.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27745>.

Справа в тому, що виплата до 5 травня здійснюється ще з 1999 року і її розмір на початку був еквівалентним до мінімального розміру пенсії. Проте щороку такий розмір поступово зменшувався, адже держава не була спроможна забезпечувати всіх відповідною гарантією.

Конституційний Суд України у своєму рішенні від 22 травня 2008 року № 10-рп/2008²⁰ наголошував на тому, що “законом про Держбюджет не можна вносити зміни до інших законів, зупиняти їхню дію чи скасовувати їх, оскільки з об'єктивних причин це створює протиріччя в законодавстві, і, як наслідок, скасування та обмеження прав і свобод людини і громадянина. У разі необхідності зупинення дії законів, унесення до них змін і доповнень, визнання їх нечинними мають використовуватися окремі закони”.

Суспільне невдоволення цього року пов'язане з новим рішенням Конституційного Суду України від 27 лютого 2020 року № 3-р/2020²¹, який уже не вперше робить висновок про неконституційність такого механізму та підтверджує право ветеранів на отримання грошової допомоги в розмірі, який залежить від розміру мінімальної пенсії, установленій на відповідний рік. У такий спосіб виплата до 5 травня зараз має складати не 1,5 тисячі, а близько 9 000 для учасників бойових дій та 12 000 – 17 000 для осіб з інвалідністю внаслідок війни.

Також нещодавно Верховний Суд продемонстрував свою позицію щодо поставленої проблеми через рішення в зразковій справі від 29.09.2020 №440/2722/20²². Розглядаючи справу, Верховний Суд зробив висновок, що закони, інші акти, які визнані неконституційними, втрачають чинність із дня ухвалення КСУ рішення про їхню неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням.

Так, якщо ветерани вважають, що їхнє право порушено, вони мають можливість звернутися до суду з позовом на основі вказаних вище рішень Верховного Суду та Конституційного Суду України й вимагати виплату допомоги до 5 травня у відповідних розмірах. Як показує практика, уже на цей час позовні вимоги ветеранів щодо виплати до 5 травня в кратному розмірі до мінімальної пенсії є задоволеними в перших інстанціях.

Проте варто розуміти, що виплата до 5 травня може потребувати видатків з Держбюджету, які могли б використовуватися з більшою користю. Для того, аби забезпечити виплату цієї допомоги в тих розмірах, які передбачив КМУ, у Державному бюджеті України за програмою 2501150²³ “Щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною” передбачено 1 397 848 тисяч гривень. За даними Асоціації міст України, на виплату допомоги, що кратна розмірам мінімальної пенсії (відповідно до рішень Верховного Суду та КСУ) потрібно понад 26 млрд грн.²⁴

Виплата до 5 травня не вирішує важливих проблем, з якими стикаються ветерани після повернення з війни, хоча самі ветерани добре поінформовані про своє таке право й вважають навпаки. Така гарантія може забезпечити лише тимчасову матеріальну вигоду для ветеранів, яка аж ніяк не сприяє їхній реінтеграції. Розміри виплати до 5 травня, що відштовхуються від мінімальної пенсії, є вищими за розміри тих видатків, які забезпечують фінансування гарантій, що покликані й спроможні сприяти реінтеграції ветеранів. Наприклад, ця сума більш ніж удвічі перевищує всі видатки, спрямовані на централізовану закупівлю ліків і медичних препаратів у 2021 році, відповідно до видатків Державного бюджету України.²⁵

20. Рішення Конституційного Суду України, справа № 1-28/2008 від 22 травня 2008 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-08#Text>.

21. Рішення Конституційного Суду України, справа № 1-247/2018 (3393/18) від 27 лютого 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-20#top>.

22. Рішення Верховного Суду, справа № 440/2722/20 від 29.09.2020. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS200257.html.

23. Паспорт бюджетної програми на 2021 рік “Щорічна разова грошова допомога ветеранам війни і жертвам нацистських переслідувань та соціальна допомога особам, які мають особливі та особливі трудові заслуги перед Батьківщиною”: наказ Міністерства соціальної політики України № 216 від 17 березня 2020 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/budjet/2020/%D0%9F%D0%B0%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%202501150%20%D1%96%D0%B7%20%D0%B7%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8%203.doc>.

24. АМУ просить Прем'єр-міністра вирішити проблему судових позовів щодо виплати ветеранам допомоги до 5 травня. Соціальний захист населення. Асоціація міст України. URL: <https://auc.org.ua/novyna/amu-prosyt-premyer-ministra-vyryshyty-problemu-sudovyh-pozovyh-shchodo-vyplaty-veteranam>.

25. Державний бюджет України на 2021 рік. Бюджет можливостей для розвитку. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%91%D1%8E%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D1%822021.pdf>.

4. Гарантії в трудовій сфері

У статті 43 Конституція України гарантує кожному право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працюю, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Також держава створює умови для повного здійснення громадянами такого права, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб.

ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” установлює додаткові гарантії для ветеранів у трудовій сфері. Так, вони мають право на:

- виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100% середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;
- використання чергової щорічної відпустки в зручний для них час;
- одержання додаткової відпустки зі збереженням заробітної плати строком 14 календарних днів на рік;
- переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування в разі ліквідації підприємства, установи, організації;
- позачергове працевлаштування за спеціальністю відповідно до підготовки та висновків медико-соціальної експертизи, виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності до 4 місяців підряд або до 5 місяців протягом календарного року, а також допомоги по державному соціальному страхуванню за весь період перебування в санаторії з урахуванням проїзду туди й назад у разі, коли для лікування не вистачає щорічної і додаткової відпусток (для осіб з інвалідністю внаслідок війни) тощо.

Проте є пільги, що передбачені для осіб без визначеного пільгового статусу, зокрема для військово-службовців. Наприклад, відповідно до статті 119 КЗпП²⁶ за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи, посада й середній заробіток на підприємстві, в установі, організації незалежно від підпорядкування та форми власності, навіть у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову. Таким працівникам здійснюється виплата грошового забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України.

Як із всіма пільгами, трудові гарантії не є абсолютними або виникають певні проблеми на рівні реалізації їх. Наприклад, відшкодування збереженої заробітної плати мобілізованим військовим здійснювалося лише у 2014-2015 роках, потім цей тягар держава переклала на роботодавців. Соціальна гарантія активно використовується працевлаштованими військовослужбовцями з огляду на наявність особливого періоду. Верховний Суд неодноразово вказував на незаконність звільнення особи у зв'язку зі вступом на військову службу під час особливого періоду. Такий висновок востаннє було зроблено в постанові Верховного Суду від 15 липня 2020 року у справі № 4801449/18 (провадження № 61-6487св20).²⁷

Станом на жовтень 2021 року в парламенті зареєстровано декілька законопроектів, які мають на меті вирішити цю проблему. Наприклад, проект закону № 3031 а (від 27.08.2021) пропонує відновити виплату компенсації з Держбюджету роботодавцям за збережений середній заробіток за працівниками, призваними на службу під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення.²⁸ Законопроект № 6170 (від 12.10.2021) також пропонує відновлення компенсації роботодавцям, але лише за працівників, призваних на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період, тобто виключаючи контрактників.²⁹

Це ж стосується й переважного залишення на роботі під час скорочення чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці. Крім ветеранів, така гарантія поширюється

26. Кодекс законів про працю України : Закон № 322-VIII від 10.12.71. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>.

27. Постанова Верховного Суду від 15.07.2020 у справі № 4801449/18.

28. Про внесення змін до статті 119 Кодексу законів про працю України щодо компенсації із Державного бюджету України заробітної плати працівників, призваних на військову службу : проект закону № 3031 а від 27.08.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/3721>.

29. Проект Закону про внесення зміни до статті 119 Кодексу законів про працю України щодо справедливого врегулювання питання виплати середнього заробітку працівникам, призваним на військову службу : проект Закону № 6170 від 12.10.2021. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/28005>.

також на працівників, які мають на утриманні двох і більше осіб, працівників із тривалим безперервним стажем роботи, працівників, які навчаються у вищих і середніх спеціальних навчальних закладах без відриву від виробництва. Гарантія підлягає застосуванню тільки у випадку, якщо працівники мають однакову кваліфікацію.

Насамперед пільги щодо працевлаштування покликані запобігти зниженню рівня добробуту ветерана після звільнення з військової служби. Можливість поновити свою зайнятість у випадку, якщо до початку військової служби особа мала місце роботи, запобігає збільшенню рівня безробіття. Однак у цілому пільги у сфері збереження робочого місця можуть виявитися неефективними, якщо після військової служби ветерани бажають змінити фах чи кваліфікацію або започаткувати власну справу.

Так, особи, звільнені з військової служби після участі в проведенні АТО/ООС, беруться на облік у центрі зайнятості та мають право на першочергове отримання послуг центру зайнятості. Крім того, в осіб, які стоять на обліку в центрі зайнятості та мають право на виплату допомоги по безробіттю, є можливість пройти навчання та отримати таку допомогу одноразово з метою подальшого започаткування власної справи.

Ветерани також мають право на одноразове отримання ваучера для підтримання конкурентоспроможності на ринку праці. На підставі ваучера здійснюються перепідготовка за робітничою професією, підготовка за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю тощо.³⁰

Основною перешкодою на шляху до створення власного бізнесу, на думку опитаних ветеранів (89%) у рамках дослідження "Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей", є брак стартового капіталу. Опитані підкреслили необхідність допомоги у визначенні потреб ринку, а саме 86% погодилися із твердженням "було б добре отримати допомогу у визначенні актуальних напрямів відкриття бізнесу в моєму населеному пункті".³¹ Згідно з постановою КМУ від 01 березня 2021 року №164³², для виплати допомоги безробітним у 2021 році залишки коштів на бюджетних рахунках у розмірі 700000 тис. гривень спрямовуються Міністерству економіки України для виплати допомоги по безробіттю Фондом загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Проте відповідно до проекту бюджету Фонду на 2021 рік³³ ця сума є остаточною, а дефіцит бюджету Фонду складає понад 2,7 млрд. грн.

Сучасною проблемою професійної реінтеграції ветерана є відсутність системи переходу (транзиту) від військової служби до цивільної зайнятості, яка мала б розпочинатися ще до завершення військової служби та включати комплекс освітніх, інформаційних, психологічних заходів. Як підкреслює Мінветеранів, "за рік до закінчення служби при переході до цивільного життя потрібен супровід ветерана/військовослужбовця, виявлення його пріоритетів розвитку, навчання та майбутньої роботи, щоб протягом року після демобілізації надати йому всі необхідні можливості".³⁴ Так, у США діє Veteran Employment Opportunity Act (з 2011 року), а система транзиту передбачає комплексну підготовку до розвитку цивільної кар'єри: курс підготовки до звільнення в запас складається з трьох частин: професійна адаптація (3 дні), соціальна підтримка (1 день), управління особистими фінансами (1 день). Також військовослужбовцям надається перелік корисних контактів державних та недержавних установ, які надають консультації та інші форми підтримки.³⁵

Проте, як повідомляє інформаційне агентство МОУ, наразі Мінветеранів розробляє систему переходу з військової кар'єри до цивільного життя, яка передбачає створення на державному рівні механізму завчасної професійної адаптації військових до роботи в цивільних установах і організаціях.³⁶

30. Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 р. № 207 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2013-%D0%BF#Text>.

31. Життя після конфлікту: опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей : укр.оф. док. дослідження, січень 2020 року. URL: http://ukraine.iom.int/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf.

32. Деякі питання спрямування коштів державного бюджету для виплати допомоги по безробіттю : постанова Кабінету Міністрів України № від URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2021-%D0%BF#Text>.

33. Про схвалення проекту бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття на 2021 рік : постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття № 11 від 04.03.2021. URL: https://www.dcz.gov.ua/sites/default/files/postanovna_no_11.pdf.

34. Система зміни військової кар'єри на цивільну має бути людиноцентричною та зосереджуватися на реальних потребах ветеранів. Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/systema-zminy-vijskovoyi-karyery-na-cyvilnu-maye-but-yudynocentrychnoyu-to-zoseredzhuvatysya-na-realnyh-potrebah-veteraniv/>.

35. Армії треба навчитися відпускати, або Хто і як має влаштувати подальше життя ветеранів. Л. В. Василенко спеціально для УП. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/11/14/227439/>.

36. Мінветеранів розпочало розробку системи переходу з військової кар'єри до цивільного життя. Armyinform. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/minveteraniv-rozпочalo-rozrobku-systemy-perehodu-z-vijskovoyi-karyery-do-cyvilnogo-zhyttya>.

За словами Міністерки у справах ветеранів, у цьому питанні Мінветеранів працює спільно з Міністерством оборони, Міністерством внутрішніх справ та всіма силовими відомствами. Для цього має бути закладене відповідне фінансово-економічне обґрунтування, розроблений механізм. Юлія Лапутіна зауважує, що у своїй роботі вони спираються на досвід провідних країн світу, де цей процес відбувається цивілізовано й системно.³⁷

5. Освітні пільги

Конституція України в статті 53 гарантує всім право на освіту. Громадяни мають право безоплатно здобути вищу освіту в державних і комунальних навчальних закладах на конкурсній основі. Ветерани війни також мають деякі преференції в цій сфері, визначені Законом України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту”.

Так, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни без обмежень у віці та їхні діти до 23 років, а також члени сімей загиблих мають право на державну цільову підтримку для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти в державних та комунальних закладах освіти.

Така підтримка проявляється в:

- повній або частковій оплаті навчання за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів;
- пільгових довгострокових кредитах для здобуття освіти;
- соціальній стипендії;
- безоплатному забезпеченні підручниками, доступі до мережі Інтернет, систем баз даних у закладах освіти;
- безоплатному проживанні в гуртожитку тощо.

Порядок та умови надання державної цільової підтримки зазначеним категоріям громадян визначаються Кабінетом Міністрів України, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2016 № 975 “Про надання державної цільової підтримки деяким категоріям громадян для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти”.

Умови вступу щороку визначаються Міністерством освіти і науки України. У 2021 році особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Пдності, особи, звільнені з військової служби, починаючи з 01 грудня 2020 року включно, мають можливість вступати до ЗВО без складання ЗНО, наприклад, на основі співбесід або вступних іспитів. Діти учасників бойових дій повинні складати ЗНО нарівні з іншими абітурієнтами.³⁸

В умовах особливого періоду брати участь у конкурсі за результатами вступних іспитів із конкурсних предметів під час вступу на навчання на освітні програми «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» до військових закладів вищої освіти та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти також мають право.³⁹

- громадяни України протягом року після звільнення зі строкової служби;
- студенти ЗВО, які виявили бажання вступити на навчання та в подальшому проходити службу за контрактом на посадах офіцерського складу;
- вступники із числа випускників військових (військово-морських) ліцеїв та ліцеїв із посиленою військово-фізичною підготовкою, які закінчили навчання в рік вступу;
- військовослужбовці військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

Варто звернути увагу, що серед учасників бойових дій є багато чинних військовослужбовців, які часто звертаються на гарячу лінію ГО “Юридична сотня” зі скаргами, що командири забороняють їм вступати до університетів на заочну форму навчання, оскільки це може перешкоджати проходженню служби.

З одного боку, законодавство не містить обмежень щодо навчання чинних військовослужбовців у ЗВО, проте під час дії особливого періоду, який триває з 2014 року й невідомо, коли закінчиться, можуть виникати проблеми з реалізацією права на освіту у зв'язку з обмеженнями щодо надання відпустки на навчання.

37. Перехід з військової кар'єри до цивільної буде урегульовано законодавчо, – Юлія Лапутіна. Міністерство у справах ветеранів війни України. URL: <https://mva.gov.ua/ua/news/perehid-z-vijskovoyi-karyeri-do-civilnoyi-bude-uregulovano-zakonodavcho-yuliya-laputina>

38. Про затвердження Умов прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році : наказ Міністерства освіти і науки України № 1274 від 15.10.2020. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/vstup-2021/Nakaz%201274.pdf>.

39. там же.

Частина 8 ст. 10-1 ЗУ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” визначає, що військовослужбовцям, крім військовослужбовців строкової військової служби, додаткові відпустки у зв'язку з навчанням, творчі відпустки та соціальні відпустки надаються відповідно до ЗУ “Про відпустки”. Водночас частина 17 цієї ж статті вказує, що під час дії особливого періоду військовослужбовці можуть скористатися лише щорічними основними відпустками та відпустками за сімейними обставинами й з інших поважних причин.

Таке обмеження було встановлене з метою підвищення обороноздатності держави під час дії особливого періоду. Водночас воно звужує права військовослужбовців, зокрема право на освіту, передбачене в статті 53 Конституції України, а також призупиняє процес реінтеграції, який повинен починатися у військовослужбовців ще перед звільненням. Ідеться про здобуття освіти, яка може допомогти знайти цивільну роботу відразу після звільнення.

Для забезпечення обороноздатності в цьому разі можна було б доповнити відпусткою на навчання частину 16 статті 10-1 ЗУ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”, де вказано, що в разі оголошення мобілізації, введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях допускається відкликання військовослужбовців із щорічної основної відпустки.

Питання надання відпустки на навчання під час дії особливого періоду неодноразово піднімалося в парламенті. Станом на жовтень 2021 року зареєстровано низку законопроектів щодо надання такої відпустки під час особливого періоду, зокрема проект закону № 2343 (від 29.10.2019).⁴⁰

Крім тих гарантій, про які згадувалося вище, ветерани також мають право на навчання за пільгові кредитні кошти. Ідеться про реалізацію Постанови КМУ від 29 серпня 2018 року № 673 “Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти”.⁴¹

Кредит може отримати особа, яка зарахована на навчання коштом фізичних/юридичних осіб (за контрактом). Кредитом можуть скористатися, зокрема, учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, постраждалі учасники Революції Гідності, їхні діти, а також члени сімей загиблих, ВПО та тих, які проживають у населених пунктах на лінії зіткнення.

Умови кредитування:

- 3 % річних суми заборгованості за кредитом;
- сплачується протягом 15 років, починаючи з 12 місяця після здобуття відповідного рівня освіти, до державного або місцевого бюджету з виплатою щороку 1/15 частини загальної суми одержаного кредиту та відсотків за користування ним;
- особи з інвалідністю I групи звільняються від сплати кредиту та відсотків за користування ним.

Варто звернути увагу, що на початку 2021 року планувалося виділити значно менше коштів для фінансування пільгових кредитів, адже відповідно до наказу МОН № 269 від 01.03.2021, що затверджує паспорт бюджетної програми на 2021 рік “Надання пільгових довгострокових кредитів для здобуття фахової передвищої та вищої освіти” (КПКВК ДБ–2201210), обсяг бюджетних призначень/асигнувань із загального фонду склав 2 200,0 тис. гривень і було заплановано надати пільгові довгострокові кредити 66 особам із середнім розміром кредиту 33 333,3 гривень.⁴² Проте наказом № 680 від 17.06.2021 було внесено зміни до паспорта цієї бюджетної програми й збільшено обсяг бюджетних призначень у 10 разів. Так, на 2021 рік фінансування пільгових кредитів становить 22 200,0 тис. гривень, заплановано надати такий кредит 666 особам із середнім розміром 33 636,3 гривень.⁴³

Такий кредит надається не лише особам із числа тих, хто має ветеранський статус, адже є інші пільгові категорії, які ним можуть скористатися. Тому можливість застосувати таку гарантію для ветеранів скорочується. Але й самі ветерани недостатньо проінформовані про свої можливості, як показує статистика з гарячої лінії ГО “ВПО “Юридична сотня”.

⁴⁰.Про внесення змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” : проект Закону № 2343 від 29.10.2019. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/595>.

⁴¹.Про затвердження Порядку пільгового кредитування для здобуття професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 серпня 2018 р. № 673. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/673-2018-%D0%BF#text>.

⁴².Про затвердження паспорта бюджетної програми на 2021 рік : наказ МОН від 01.03.2021 № 269. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/budzhzet/2021/Pasporty%20byudzhetnykh%20prohram/Pasporty%20byudzhetnykh%20prohram_09_03/Pasport_nakaz_269_01_03_2021.pdf.

⁴³.Про внесення змін до паспорта бюджетної програми на 2021 рік : наказ МОН від 17.06.2021 № 680. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/budzhzet/2021/Zminy.do.pasp.byudz.prohr.2021/06/30/Zminy.do.pasporta.za.KPK.2201210.pdf>.

Сам механізм кредитування також потребує доопрацювання, оскільки на практиці багато університетів не надають такі гарантії, наприклад, приватні ЗВО. Представники деяких закладів скаржились, що держава не повертає кошти, які були розраховані на кредит, після чого вони були змушені припинити забезпечувати такими гарантіями.

Якщо підсумувати, то можна дійти висновку, що основними проблемами в контексті реалізації освітніх пільг є бюрократизованість системи, нестача коштів, непоінформованість ветеранів про їхні права та способи реалізації їх, а також кількість пільговиків, яка з кожним роком зростає.

Пропонується запровадження заміни механізму оплати освітніх послуг. Замість механізму вступу на місяць державного замовлення можна встановити компенсацію вартості навчання. Для осіб, що мають різні статуси, пропонується різний відсоток компенсації:

- для учасників бойових дій та їхніх дітей — 75% компенсації вартості навчання за договором;
- для осіб з інвалідністю внаслідок війни — 100 % компенсації вартості навчання за договором.

До того ж у Верховній Раді України вже підготовлений до розгляду проект Закону “Про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів” (реєстраційний № 3407)⁴⁴, який передбачає системне реформування соціального забезпечення ветеранів, зокрема зміни в механізмі надання освітніх пільг, про які щойно йшлося.

Система є досить складною та на практиці не завжди забезпечує гарантований вступ для ветеранів. Пропонований механізм дозволить скористатись або загальною системою вступу за місяцями державного замовлення, або отримати компенсацію при вступі на контракт. Зміна механізму дозволить вибирати, куди вступати: у державний чи приватний навчальний заклад. Оскільки компенсації можна буде отримати після успішної здачі сесії, це буде додатковим стимулом до навчання.

6. Забезпечення земельними ділянками

Кожному громадянину України гарантується право власності на землю. Це передбачено в статті 14 Конституції України. Громадянин може отримати земельну ділянку певного цільового призначення лише один раз у будь-якій області України незалежно від місця реєстрації. Безплатно можна отримати земельні ділянки таких цільових призначень:

- для ведення особистого селянського господарства (не більше 2,0 га);
- для ведення садівництва (не більше 0,12 га);
- для будівництва й обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибна ділянка) у селах (не більше 0,25 га), у селищах (не більше 0,15 га), у містах (не більше 0,10 га);
- для індивідуального дачного будівництва (не більше 0,10 га);
- для будівництва індивідуальних гаражів (не більше 0,01 га).

Для учасників бойових дій, осіб з інвалідністю внаслідок війни, учасників війни та членів сімей загиблих передбачене першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва та городництва.⁴⁵ Закон України “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” не встановлює першочергового права на відведення земельних ділянок для ведення індивідуального селянського господарства (2 га) ветеранам, проте саме такі земельні ділянки користується найбільшим попитом серед них.

Військовослужбовці, які мають вислугу не менше 17 років та потребують поліпшення житлових умов, мають право на одержання земельної ділянки для будівництва (п. 6 ст. 12 ЗУ “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”). Крім того, місцева рада зобов'язана надавати допомогу в будівництві військовослужбовцям, батькам та членам сімей військовослужбовців, які загинули (померли) або пропали безвісти під час проходження військової служби, а також звільненим з військової служби особам, які стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби, якщо вони виявили бажання побудувати приватні жилі будинки.⁴⁶

44. Про статус ветеранів та членів сімей загиблих (померлих) Захисників України та ветеранів : проект Закону № 3407 від 29.04.2020. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2127>.

45. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : Закон України від 22.10.1993 р. № 3551-XII : станом на 1 серпня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>.

46. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII: станом на 1 серпня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

У силу статті 281 Податкового кодексу України ветерани також звільняються від сплати земельного податку.

Як показує статистика гарячої лінії Юридичної сотні, питання щодо забезпечення земельними ділянками постійно актуальне. Це свідчить, що всі ветерани знають про пільгу, хочуть нею скористатися, проте під час її реалізації стикаються з труднощами й потребують допомоги.

Звіт за результатами дослідження системи соціального захисту учасників бойових дій та членів родин загиблих в АТО на місцевому рівні, що проведений у 2017 році, визначає найпоширеніші проблеми, які перешкоджають ветеранам скористатися своїм правом. Так, у звіті вказано на проблеми:

- недостатньої поінформованості про вільні земельні ділянки, а також труднощі в їхньому пошуку (26 % респондентів);
- відсутності земельної ділянки в межах бажаної адміністративної одиниці (32% респондентів);
- відмови компетентних органів виділяти землю через відсутність вільних ділянок та труднощі, пов'язані із бюрократизованістю і затягуванням процесу оформлення (12% опитаних);
- надання непридатної для цільового призначення земельної ділянки або виділення площі, меншої за встановлені норми (7% респондентів);
- високий рівень корупції серед працівників установ, недбале виконання своїх обов'язків, недосконалість документообігу та помилки в записях (2%) тощо.

На фінальних етапах в 11% опитаних ветеранів виникали проблеми з реєстрацією земельної ділянки в кадастрі, ще в 9% — проблеми з погодженням проєкту землеустрою.⁴⁷

Такий перелік проблем, звичайно, насамперед пов'язаний із недосконалою системою реалізації права, яка потребує доопрацювання на законодавчому рівні. Проте для уникнення подібних ситуацій наразі ветерани можуть уживати таких заходів:

- перевіряти на місці розташування земельної ділянки, чи немає на ній якихось інженерних споруд та інших будівель;
- направляти запити для отримання публічної інформації про всі вільні земельні ділянки на певній території до розпорядника цієї землі;
- направляти запити до органів місцевого самоврядування щодо містобудівної документації для того, щоб ознайомитися з генеральним планом, детальним планом території, планом зонування. Так можна зрозуміти, чи на цій земельній ділянці не планується ніякого будівництва, адже може бути вже певне рішення щодо затвердження плану або обрана земля є ділянкою загального користування, територія для містозабудови.

Також заявнику варто розуміти, у якій саме формі він повинен отримувати рішення від розпорядників.

Так, Верховний Суд установив, що відсутність у належний спосіб оформленого наказу про надання дозволу або про відмову в наданні дозволу на розроблення проєкту землеустрою щодо відведення земельної ділянки після встановленого законом місячного строку розгляду клопотання особи, незважаючи на надсилання заявнику листів про розгляд клопотання чи інших роз'яснень, свідчить про те, що орган не прийняв жодного рішення із числа тих, які він повинен ухвалити відповідно до закону. Такі дії не перешкоджають ветерану протягом місяця замовити розроблення проєкту землеустрою без надання відповідного дозволу.⁴⁸ Але варто звернути увагу, що в такому разі ветеран має письмово повідомити відповідний орган про це та додати копію договору про виконання робіт із землеустрою.

Навіть якщо уповноважений орган надає відповідь у формі рішення, то воно однаково повинне бути оформлене в належний спосіб, особливо, якщо йдеться про відмову. Так, в іншій справі Верховний Суд наголосив на тому, що недостатньо вказати в рішенні, що в дозволі відмовлено у зв'язку з відсутністю вільних земельних ділянок. У разі відмови суб'єкт владних повноважень повинен конкретно зазначити, що бажана для позивача ділянка не є вільною чи не може бути передана, а також із яких саме причин. Така інформація має містити посилання на документи і нормативно-правові акти. Крім цього, до прийняття рішення про відмову в наданні дозволу, уповноважений орган повинен запропонувати заявнику інші конкретні земельні ділянки, які є вільними.⁴⁹

47. Волосевич І., Костюченко Т., Ходжи І. Звіт за результатами дослідження системи соціального захисту учасників бойових дій та членів родин загиблих в АТО. Додатки до Білої книги. 2018. С. 123–163. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Bila-Knyga-Dodatky.pdf>.

48. Постанова Верховного Суду від 18.06.2020 справі № 820/4552/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89896585>.

49. Постанова Верховного Суду у справі № 159/751/17 від 12.03.2020. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88150228>.

Важливим також є те, що перелік підстав для відмови в наданні дозволу на розроблення проекту землеустрою є вичерпним та визначається ч. 7 ст. 118 Земельного кодексу України. Така позиція неодноразового згадується в судовій практиці.⁵⁰

Крім гарантій на державному рівні, про які згадано вище, на місцевому рівні в деяких областях встановлено грошову компенсацію за неотриману земельну ділянку. Така пільга може бути затверджена місцевою владою і надаватися коштом місцевих бюджетів. Наприклад, у Львівській області запроваджена матеріальна допомога для вирішення соціально-побутових питань у розмірі 100 тис. грн, що надається особам, які перебувають у черзі на отримання земельної ділянки та не отримували житла в місті Львів.⁵¹

Регламентация компенсаційних програм не є обов'язком для сільських, селищних чи міських рад, це є їхнім правом, яким вони можуть не скористатися, що ставить у нерівне становище ветеранів із різних областей. У зв'язку із цим у парламенті 8 скликання було зареєстровано законопроект № 7511 від 19.01.2018, який передбачає учасникам бойових дій і прирівняним до них особам право на грошову компенсацію замість земельних ділянок, проте Верховна Рада відправила цей проект на доопрацювання суб'єкту законодавчої ініціативи. 29.08.2019 законопроект було відкликано.

Як уже згадувалося раніше, виділення земельних ділянок передбачено для всіх громадян України. Варто розуміти, що забезпечення двома гектарами землі кожного громадянина України є практично нерéalним. Хоча ветерани й мають таке першочергове право, у них виникають труднощі під час реалізації. Органи місцевого самоврядування користуються таким становищем та, зловживаючи повноваженнями, виділяють земельні ділянки для осіб, які не перебувають наступними в черзі.

Частково пільга забезпечує реінтеграцію ветеранів, адже вона може сприяти створенню їхнього власного бізнесу або розвитку вже наявного, проте на практиці найчастіше нею користуються задля матеріальної вигоди, зокрема здають земельні ділянки в оренду чи реалізують їх в інший спосіб.

Для ефективної реалізації гарантій система повинна бути реформована, зокрема потрібно встановити додатковий контроль за тим, кому саме такі земельні ділянки виділяють, у якому розмірі та в якій якості.

50. Постанова Верховного Суду від 24.04.2018 у справі № 814/1961/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73634659>.

51. Волосевич І., Костюченко Т., Хаджи І. Звіт за результатами дослідження системи соціального захисту учасників бойових дій та членів родин загиблих в АТО. Додатки до Білої книги. 2018. С. 123–163. URL: <https://legal100.org.ua/wp-content/uploads/2018/11/Bila-Knyga-Dodatky.pdf> (дата звернення: 23.08.2021).

ВИСНОВКИ

Отже, ЗУ “Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту” та інші нормативно-правові акти передбачають для ветеранів широкий спектр пільг у різних сферах суспільного життя, проте жодна з них не має належного механізму, що перешкоджає реалізації таких прав. Уся система соціального захисту ветеранів потребує комплексного реформування, особливо ті гарантії, які найповнішою мірою покликани забезпечувати їхню реінтеграцію в цивільне життя.

Ідеться про забезпечення житлом, яке є мінімумом для повноцінного існування, надання належної і необхідної медичної допомоги, що є чи не найважливішою гарантією після повернення з війни, а також освітні і трудові гарантії, які допомагають зберігати достатній фінансовий добробут ветеранів.

Прикро, що самі ветерани не завжди розуміють важливість процесу реінтеграції та за допомогою яких механізмів вона може забезпечуватися. Більшість із них підтримують виплату до 5 травня та максимально проінформовані про неї, хоча така допомога не вирішує важливих проблем, з якими стикаються ветерани після повернення з війни, лише надає тимчасову фінансову вигоду. Розмір виплати до 5 травня, який ветерани хочуть отримувати (відштовхуючись від мінімальної пенсії), є вищим більш ніж удвічі за видатки, спрямовані на централізовану закупівлю ліків і медичних препаратів у 2021 році.

Державі необхідно сконцентруватися на вдосконаленні дійсно важливих гарантії, наприклад, у медичній сфері, зокрема:

- доповнити перелік хвороб, за якими ветерани можуть отримувати безплатно ліки, передбачені в постанові КМУ № 1303 від 17.08.1998 “Про впорядкування безплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань”, хворобами, що покривають основні потреби ветеранів після війни, а саме посттравматичним стресовим розладом, постконтузійним синдромом та акубаротравмами внаслідок мінно-вибухової дії;
- провести інформаційну кампанію з метою залучення якомога більше аптек до укладання договорів та забезпечення безплатними ліками, а також безперешкодного забезпечення ліками ветеранів у аптеках, які вже надають такі послуги;
- збільшення фінансування медицини, зокрема військових та ветеранських госпіталів, для забезпечення належної матеріально-технічної бази, що сприятиме пришвидшенню укладання договорів з НСЗУ та повноцінному запуску медичної реформи, яка триває вже кілька років;
- розроблення єдиного пакету медичних послуг для ветеранів війни та недопущення закриття профільних закладів.

У контексті житлового забезпечення варто звернути увагу на корупційні ризики, які постійно призупиняють процес надання квартир ветеранам. Одним із шляхів подолання кумівства та бюрократизації є запровадження електронної системи ведення справ та квартирного обліку. Також варто відходити від механізму безплатного отримання помешкання, адже це створює надзвичайно велике навантаження на Держбюджет. Рекомендовано вирішити це питання за рахунок пільгового іпотечного кредитування. На сьогодні в Україні такий порядок існує з 2019 року, проте кошти на нього або не виділяються, або виділяються в розмірах, що не в змозі покрити запит.

Що стосується трудової реінтеграції ветеранів, то її варто розпочинати ще до звільнення з військової служби. Така допомога військовослужбовцям повинна включати комплекс освітніх, інформаційних, психологічних заходів, що підвищить їхні шанси відразу після звільнення знайти роботу та підтримувати належний фінансовий добробут. Для усунення перешкод у контексті реалізації гарантії, що передбачені ч. 3 ст. 119 Кодексу законів про працю України, варто на законодавчому рівні відновити компенсацію роботодавцям за збережену заробітну плату працівників, які пішли на військову службу. Це підвищуватиме обороноздатність держави, адже збільшиться число охочих вступати в лави збройних сил, які будуть впевнені, що після повернення до цивільного життя вони будуть працевлаштовані.

Як уже вказувалось у дослідженні, відпустка для навчання під час дії особливого періоду для військовослужбовців, з одного боку, є дієвим механізмом у контексті швидкої реінтеграції після звільнення та, з іншого боку, гарантує військовослужбовцям реалізацію конституційного права на освіту. Також запропоновано замінити пільги в системі вступу до ЗВО на можливість отримати компенсацію вартості навчання — для учасників бойових дій та їхніх дітей — 75% компенсації вартості навчання за договором; для осіб з інвалідністю внаслідок війни — 100 %.

Як демонструють різні дослідження та звернення на гарячу лінію ГО “ВПО “Юридична сотня”, проблема також криється в необізнаності ветеранів щодо своїх прав та можливостей. Вони не знають куди звертатися, з якими документами, а інколи навіть не знають про існування деяких гарантій.

Отже, можна сказати, що окрім системного інформування ветеранів про їхні пільги та механізми реалізації їх, а також надавачів цих послуг, сама система загалом потребує глобального реформування для забезпечення ефективності соціального захисту, основною метою якого є реінтеграція після повернення з війни. Зміни повинні вноситися з урахуванням думки самих ветеранів, які на власному досвіді знають, де існують проблемні моменти, та із залученням громадського сектору як посередника між ветеранами та державою.

Належне соціальне забезпечення ветеранів демонструє подяку для них за внесок, який вони зробили в захист нашої держави, тому потрібно докласти максимум зусиль, аби після повернення з війни вони почували себе комфортно.